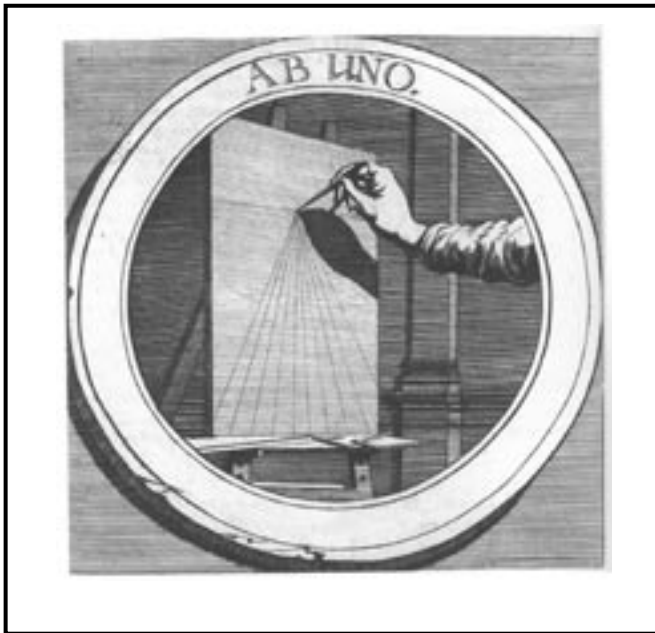

ՏԵՂԵԿԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ԱԶԱՏՈՒԹՅԱՆ
ԻՐԱՎԱԿԱՆ ԿԱՐԳԱՎՈՐՄԱՆ
ԽՆԴԻՐՆԵՐԸ ՀԱՅԱՍՏԱՆՈՒՄ

Քաղաքացիական հասարակության զարգացման միություն ՀԿ

ԵՐԵՎԱՆ 2002

Ներկայացվող ժողովածուն անդրադառնում է
յրեղեկարվության ազարության իրավական խնդիրների
կարգավորմանը Նայաստանում՝ տերմինաբանությանը,
ընդհանուր օրինաստեղծությանը, գաղտնիության ու
յրեղեկարվության ազարության փոխհարաբերությանը:

Նարուկ շնորհակալություն ենք հայտնում ՆՆ
Ազգային Ժողովի պետական իրավական հարցերի
մշակական հանձնաժողովի փորձագետ *Կարսպետ
Նարությունյանին*, որը կարողանում է պրակտիկ
օրինաստեղծ գործունեությունը հստակ հիմնավորել
յետական վերլուծություններով:

Շնորհակալություն ենք հայտնում նաեւ մեր մշակական
հեղինակ *Արտակ Գնունուն*, որի վերլուծությունները
մանրակրկիտ են եւ հակիրճ:

Նրապարակումը պարաստել է՝ Քաղաքացիական
հասարակության զարգացման միություն ՆԿ
հեռ. 3749-403609
csdu@csdu.am
www.csdu.am

Խմբագիր՝ Լաուրա Բաղդասարյան

Նրապարակումը կարարվել է «Տեղեկարվության
ազարության քարոզարշավ» ծրագրի շրջանակներում,
Միջազգային Զարգացման Բրիտանական Նիմնադրամի
(DFID) ֆինանսական օժանդակությամբ:

ԲՈՎԱՆԴԱԿՈՒԹՅՈՒՆ

Կարապետ Զարուբյունյան

ՏԵՂԵԿԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ՈԼՈՐՏՈՒՄ ՕԳՏԱԳՈՐԾՎՈՂ ՈՐՈՇ
ՀԱՍԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ 3

Կարապետ Զարուբյունյան

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՔՆԵՐԻ
ՍՏԵՂԾՄԱՆ ԳՈՐԾԸՆԹԱՑՈՒՄ ՏԵՂԵԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ
ՓՆՏՐԵԼՈՒ, ՍՏԱՆԱԼՈՒ ԵՎ ՏԱՐԱԾԵԼՈՒ ԱԶԱՏՈՒԹՅԱՆ
ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ ՄԱՍԻՆ 9

Կարապետ Զարուբյունյան

ՏԵՂԵԿԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ԱԶԱՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ՊԵՏԱԿԱՆ ԵՒ
ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ՈԼՈՐՏՈՒՄ 20

Արտակ Գևունի

ՀԱՅԱՑՔ ՊԵՏԱԿԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔԻ ՄԱՍԻՆ ՀՀ
ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅԱՆԸ 30

Կարապետ Հարությունյան

ՏԵՂԵԿԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ՈԼՈՐՏՈՒՄ ՕԳՏԱԳՈՐԾՎՈՂ ՈՐՈՇ ՀԱՍԿԱՑՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐԻ ՄԱՍԻՆ

Նայաստանի Նանրապետության օրենսդրության մեջ, մամուլում, զանգվածային լրատվության այլ միջոցներում լայնորեն կիրառվում են «տեղեկատվության ազատություն», «տեղեկատվության իրավունք», «տեղեկատվության մատչելիություն» արտահայտությունները, «տեղեկատվություն» բառի հետ կապված իրավաբանական այլ տերմիններ, որոնք ունեն հստակեցման կարիք:

«Տեղեկատվություն» բառն այլ լեզուներից թարգմանաբար փարբեր բովանդակություն ունի:

ա) «Ռուս-հայերեն բառարան»-ում (Ա.Ս. Ղարիբյան) ժուսերեն «*информация*» բառը հայերեն նշանակում է՝

1. Ինֆորմացիա, տեղեկացում, հաղորդում.

2. տեղեկություն, ինֆորմացիա. *газетная информация* – լրագրային ինֆորմացիա. *получить информацию* - ինֆորմացիա ստանալ, *дать информацию* - ինֆորմացիա տալ:

բ) ըստ «Ժամանակակից հայոց լեզվի բացատրական բառարան»-ի (Երևան 1980)՝

1. Ինֆորմացիա նշանակում է հաղորդագրություն, հաղորդում.

(լատ. informatio - պարզաբանում, լուսաբանում, շարադրանք).

2. «տեղեկատվություն» նշանակում է որևէ բանի մասին տեղեկություն տալը, ստացած (հավաքած) տեղեկությունների հաղորդումը.

3. «տեղեկություն» նշանակում է լուր, ծանուցում, հաղորդում, գիտելիք, ծանոթություն, տվյալ, փաստ:

Իրավաբանական հասկացությունների կամ տերմինների կիրառման կարգը ներկայումս սահմանված է «Իրավական ակտերի մասին» Նայաստանի Նանրապետության օրենքի 42-րդ հոդվածում: Այստեղ նշվում է, որ պետք է կիրառվեն նորմատիվ իրավական ակտերում սահմանված կամ հանրաձանոթ հասկացությունները կամ տերմինները (*«Նորմատիվ իրավական ակտն օրենքով նախատես-*

վիճակում՝ Նայասարանի Նանրապետության ժողովրդի, Նայասարանի Նանրապետության պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմինների՝ Նայասարանի Նանրապետության Սահմանադրությանը, օրենքով սահմանված դեպքերում եւ կարգով իրենց լիազորությունների շրջանակում ընդունած պաշտոնական գրավոր այն փաստաթուղթն է, որն ուղղված է իրավական նորմի կամ նորմերի սահմանմանը, փոփոխմանը կամ գործունեության դադարեցմանը», «Իրավական ակտերի մասին» ՏՄ օրենքի 2-րդ հոդվածի 3-րդ կետը): Եթե նորմադիվ իրավական ակտում կիրառվում են նոր կամ բազմիմաստ, կամ էլ այնպիսի հասկացություններ, տերմիններ, որոնք առանց պարզաբանման միանշանակ չեն ընկալվում, ապա այդ իրավական ակտով պետք է տրվեն դրանց սահմանումները:

«*Информация*» ռուսերեն բառի հայերեն սահմանումը տալու համար անհրաժեշտ է խնդիրը դիտարկել միջազգային իրավունքի տեսանկյունից: «Տեղեկատվություն» բառի անհարկի կիրառումը գալիս է նաեւ մարդու հիմնարար իրավունքների եւ ազատությունների, մեր կարծիքով, ոչ ճիշտ ընկալումից:

Այսպես, ՄԱԿ-ի «1948թ. Մարդու իրավունքների համընդհանուր հռչակագրի» 19-րդ հոդվածում սահմանված է.

«Յուրաքանչյուր ոք ունի կարծիքներ ունենալու, դրանք ազատորեն արտահայտելու իրավունք: Այդ իրավունքը ներառում է սեփական կարծիքն անարգել պնդելու ազատությունը, ցանկացած միջոցներով տեղեկություն փնտրելու, տրանսպորտի եւ տարածելու ազատությունը՝ անկախ պետական սահմաններից»^{*}:

Թվարկված քաղաքացիական եւ քաղաքական իրավունքները «ՄԱԿ-ի 1966թ. Քաղաքացիական եւ քաղաքական իրավունքների մասին միջազգային պակտ»-ի 19-րդ հոդվածում ավելի լիարժեք են, քան «Նամընդհանուր հռչակագրում»: Այսպես նշվում է.

«1. Յուրաքանչյուր ոք ունի իր կարծիքն անարգել պնդելու իրավունք:

2. Յուրաքանչյուր ոք ունի իր կարծիքն ազատորեն արտահայտելու իրավունք: Այդ իրավունքը ներառում է ցանկացած ձեւի տեղեկություն եւ գաղափար փնտրելու, տրանսպորտի եւ բանավոր, գրավոր կամ տպագիր միջոցներով, գեղարվեստական ձեւերով կամ ցանկացած այլ միջոցներով տարածելու ազատությունը՝ անկախ պետական սահմաններից»:

^{*} Այս եւ ստորեւ բերվող մյուս թարգմանությունները հեղինակին են:

«1950թ. Մարդու իրավունքների և հիմնական ազատությունների Եվրոպական կոնվենցիա»-ի 10-րդ հոդվածը սահմանում է՝.

«Յուրաքանչյուր ոք ունի իր կարծիքն ազատորեն արտահայտելու իրավունք: Այդ իրավունքը ներառում է իր կարծիքը պնդելու, փեղեկություն և գաղափարներ փնտրելու, ստանալու և փարածելու ազատությունը՝ անկախ պետական մարմինների միջամտությունից և պետական սահմաններից»:

Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 24-րդ հոդվածում նշվում է՝

«Յուրաքանչյուր ոք ունի իր կարծիքը պնդելու իրավունք: Արգելվում է մարդուն հարկադրել՝ հրաժարվել իր կարծիքից կամ փոխել այն:

Յուրաքանչյուր ոք ունի խոսքի ազատության իրավունք՝ ներառյալ փեղեկություններ և գաղափարներ փնտրելու, ստանալու, փարածելու ազատությունը՝ փեղեկատվության ցանկացած միջոցով՝ անկախ պետական սահմաններից»:

Այսպիսով՝ վերը շարադրվածից պարզ է դառնում, որ գոյություն ունի սեփական կարծիքն ազատորեն արտահայտելու կամ խոսքի ազատության իրավունքը, որը ներառում է փեղեկություններ փնտրելու, ստանալու և փարածելու ազատությունը: Եվ ընդհանրապես, խնդրո առարկա «փեղեկատվություն» բառը օգտագործված է միայն ՆՏ Սահմանադրության 24-րդ հոդվածում «միջոցներ» բառի հետ («փեղեկատվական միջոցներ»), ինչը միանգամայն այլ բան է նշանակում:

Պետք է նշել, որ այս վերլուծության նպատակը հայերենում սրուգաբանական հայտնագործություններ անել չէ: Մենք մտավախություն ունենք, թե «փեղեկատվություն» բառի նմանօրինակ կիրառումները կարող են հանգեցնել մարդու հիմնարար ազատություններից մեկի՝ փեղեկություններ փնտրելու, ստանալու և փարածելու ազատության ապահովմանն ուղղված օրենսդրական ակտերի անկատարությանը:

Այդ ազատության լիարժեք ընկալման համար դիտարկենք Ռուսաստանի Դաշնության Սահմանադրության 29-րդ հոդվածը, որտեղ ասվում է՝.

«1. Յուրաքանչյուր ոք ունի մտքի և խոսքի ազատության երաշխիք:

4. Յուրաքանչյուր ոք ունի ցանկացած օրինական միջոցով

ազատորեն տեղեկություն փնտրելու, սրանալու, փոխանցելու, ստեղծելու եւ փարածելու իրավունք»:

Խոսքի ազատությանը վերաբերող մեկնաբանության մեջ (Յու.Վ. Կուդրյավցեւայի ընդհանուր խմբագրություն), մասնավորապես, ասված է.

«Խոսքի ազատությունը հասարակական, պետական եւ այլ բնույթի հարցերի վերաբերյալ սեփական կարծիքը եւ համոզմունքները բանավոր կամ գրագիր խոսքի միջոցով, ժողովներում, հանրահավաքներում եւ այլ միջոցներով անարգել արտահայտելու հնարավորությունն է, որը երաշխավորված է պետության կողմից: Սեփական կարծիքն արտահայտելու ազատությունը ընկած է այլ իրավունքների (օրինակ, ընտրություններին մասնակցելու, պետիցիայի, խղճի, կրթության, ստեղծագործելու իրավունքի) եւ ազատությունների հիմքում»:

Մարդու մտքերը՝ մարմնավորված նրա կարծիքներում եւ համոզմունքներում, բնութագրում են մարդու ներքնաշխարհը, նրա գիտակցության բովանդակությունը, որոշում են նրա անհատականությունը: Կարծիքը գիտակցության ավելի շարժուն փարթն է: Նամոզմունքները կազմում են հայացքների կայուն մի համակարգ, որը բնութագրում է անհատի արժեքային կողմնորոշումները:

Մտքի եւ խոսքի սահմանադրական ազատությունը նշանակում է ոչ միայն սեփական կարծիքը եւ համոզմունքները անարգել արտահայտելու հնարավորություն, այլեւ դրանց արտահայտումը (կամ դրանցից հրաժարումը) հարկադրելու անթույլատրելիություն:

Սեփական կարծիքն արտահայտելու ազատությունը ներառում է ցանկացած օրինական միջոցով ազատորեն տեղեկություն փնտրելու, սրանալու, փոխանցելու եւ փարածելու յուրաքանչյուրի իրավունքը: Տեղեկությունների ազատության այդ իրավունքը կարող է իրականացվել փարբեր միջոցներով՝ անձնական շփումներ, ՁԼՄ-ներ, տեղեկատվության նյութական կրիչներ, ուսումնական հաստատություններ, ժողովներ եւ հանրահավաքներ, փարաբնույթ ակումբներ, դասախոսություններ, ցուցադրումներ (պաստառներ) եւ այլն: Այդ միջոցները օրինական են համարվում, եթե դրանց օգտագործման ընթացքում պահպանվում են օրենսդրությամբ սահմանված կանոնները: Օրինակ, երբ բավարարվում են հանրահավաքների եւ ցույցերի անցկացման օրենքով առաջ քաշվող պայմանները:

Տեղեկությունների ազատությունը առաջին հերթին արտահայտ-

վում է յուրաքանչյուրի տեղեկություն փնտրելու և ստանալու իրավունքով:

ԶԼՄ-ների համար կիրառելի այդ իրավունքը հստակեցված է «Զանգվածային լրատվության մասին» Ռուսաստանի Դաշնության օրենքի 38-րդ հոդվածում, որը սահմանում է, որ քաղաքացիներն ունեն ՉԼՄ-ների միջոցով պետական մարմինների և կազմակերպությունների, հասարակական միավորումների, դրանց պաշտոնապար անձանց գործունեության վերաբերյալ օպերատիվ լրատվություն ստանալու իրավունք: *(Տես նաև՝ «Մամուլի և զանգվածային լրատվության մյուս միջոցների մասին» Նայաստանի Նախարարության օրենքի 2-րդ հոդվածի 2-րդ մասը՝ «Նայաստանի Նախարարության քաղաքացիներն ունեն մամուլով և զանգվածային լրատվության մյուս միջոցներով իրենց տեսակետները, կարծիքները արտահայտելու, հասարակական կյանքի յուրաքանչյուր խնդրի վերաբերյալ հրատարակել և հավաստի լրատվություն ստանալու իրավունք», ինչպես նաև՝ նույն օրենքի 4-րդ հոդվածը.*

«Տողված 4. Տեղեկություններ ստանալու իրավունքը

Մամուլի և զանգվածային լրատվության մյուս միջոցները իրավունք ունեն ցանկացած պետական մարմիններից, հասարակական, հասարակական-քաղաքական կազմակերպություններից, դրանց ղեկավարներից ստանալու տեղեկություններ, եթե պահանջված լրատվության փրամադրումը չի հակասում փվյալ կազմակերպության կանոնադրությանը և սույն օրենքին»(Ն.Կ)):

Տեղեկատվության մատչելիության իրավունքը ավելի լայն սահմանում ունի «Տեղեկությունների, ինֆորմատիկացիայի և տեղեկությունների պաշտպանության մասին» Ռուսաստանի Դաշնության օրենքում: Չնայած, որ այն գլխավորապես վերաբերվում է փաստաթղթային տեղեկություններին: «Քաղաքացիները, ինչպես նաև տեղեկատվությունից մյուս օգտվողներն ունեն պետական տեղեկատվական ռեսուրսներից (գրադարաններից, արխիվներից, ֆոնդերից, փվյալների շտեմարաններից և այլ համակարգերից) օգտվելու իրավունք»:

Վերը շարադրվածից կարող ենք եզրակացնել, որ՝

ա) խոսքի ազատության իրավունքը կարող է իրականացվել տեղեկություններ և գաղափարներ փնտրելու, ստանալու, փարածելու ազատության ապահովմամբ.

բ) տեղեկություններ եւ գաղափարներ փնտրելը, սպանալը, փարածելը տեղեկատվական գործընթաց է, որի յուրաքանչյուր փուլում գործողության ազատության ապահովումը նշանակում է այդ ազատության ապահովումը ողջ գործընթացում:

գ) տեղեկատվական գործընթացում պետք է հավասարապես ապահովել մամուլի եւ զանգվածային լրատվության մյուս միջոցների, յուրաքանչյուր անհարի տեղեկություններ փնտրելու, սպանալու եւ փարածելու իրավունքը:

դ) տեղեկատվության իրավունքը (կամ մարջեղիությունը) նույնն է, թե տեղեկություններ հաղորդելու, փրամադրելու ազատությունը, որը առավելապես վերաբերվում է մամուլի եւ զանգվածային լրատվության մյուս միջոցներին:

ե) տեղեկատվության իրավունքն այնքանով է փարածվում մարդկանց վրա, որքանով այն նպաստում է բացի մամուլի եւ զանգվածային լրատվության մյուս միջոցներից նաեւ այլ եղանակներով տեղեկություններ փարածելու ազատությանը:

Վերը բերված վերլուծության հիման վրա առաջարկում ենք ՀՀ օրենսդրությունում՝

ա) տեղեկատվության իրավունք կամ ազատություն հասկացությունը կիրառել միայն մամուլի եւ զանգվածային լրատվության միջոցների գործունեության կարգավորման առնչությամբ,

բ) «տեղեկություններ փնտրելու եւ սպանալու ազատություն» ձեւակերպման փոխարեն օգտագործել «տեղեկություններ սպանալու ազատություն» կամ «տեղեկություններ սպանալու իրավունք» արտահայտությունը, քանի որ տեղեկություններ փնտրելն ի վերջո հանգում է դրանք սպանալու ազատությանը,

գ) «տեղեկատվական իրավունքը» անհարների համար սահմանել որպես «տեղեկություններ փարածելու ազատություն»,

դ) «տեղեկատվական միջոցներ» ասելով հասկանալ ոչ միայն մամուլի եւ զանգվածային լրատվության այլ միջոցները, համակարգչային տեղեկատվական ռեսուրսները, այլեւ փաստաթղթային տեղեկությունները՝ անկախ դրանց փրամադրման կամ պահպանման ձեւից (գրավոր, բանավոր եւ փայագիր խոսքը, թղթային եւ էլեկտրոնային կրիչները, գրադարանները, արխիվները եւ այլն):

Կարապետ Հարությունյան

ՀԱՅԱՍՏԱՆԻ ՀԱՆՐԱՊԵՏՈՒԹՅԱՆ ՕՐԵՆՔՆԵՐԻ ՍՏԵՂԾՄԱՆ ԳՈՐԾՆԹԱՑՈՒՄ ՏԵՂԵԿՈՒԹՅՈՒՆՆԵՐ ՓՆՏՐԵԼՈՒ, ՍՏԱՆԱԼՈՒ ԵՎ ՏԱՐԱԾԵԼՈՒ ԱԶԱՏՈՒԹՅԱՆ ԱՊԱՀՈՎՄԱՆ ՄԱՍԻՆ

Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության համապարասխան՝

- *Հայաստանի Հանրապետությունում իշխանությունը պատրկանում է Ժողովրդին:* Ժողովուրդն իր իշխանությունն իրականացնում է ազապ ընտրությունների, հանրաքվեների, ինչպես նաեւ Սահմանադրությամբ նախատեսված պետական եւ տեղական ինքնակառավարման մարմինների ու պաշտոնատարանձանց միջոցով:
- Հայաստանի Հանրապետությունում պետական իշխանությունն իրականացվում է Սահմանադրությանը եւ օրենքներին համապարասխան՝ *օրենսդիր, գործադիր եւ դատական* իշխանությունների տարանջատման սկզբունքի հիման վրա:

Հայտնի է, որ ՀՀ պետական եւ տեղական ինքնակառավարման մարմինների կազմավորմանը ժողովուրդը մասնակցում է ուղղակիորեն (*ընտրովի մամիններ՝* Հայաստանի Հանրապետության Նախագահը, Ազգային ժողովը եւ տեղական ինքնակառավարման մարմինները) կամ միջնորդավորված եղանակով, երբ ընտրովի մարմիններն իրենց լիազորությունների շրջանակում ձեւավորում են նշանակովի մարմիններին (վարչապետ, ՀՀ կառավարության մյուս անդամներ, ՀՀ Սահմանադրական դատարանի նախագահ, դրա անդամներ, գլխավոր դատախազ, դատավորներ, մարզպետներ, Երեւանի քաղաքապետ եւ այլն):

Պետություն-հասարակություն համագործակցությունը եւ փոխադարձ վերահսկողությունը քաղաքացիական հասարակության եւ

իրավական պետության հիմնարար սկզբունքներից է: Այն հնարավոր չէ պահպանել, առանց ՏՏ պետական եւ փեղական ինքնակառավարման մարմինների գործունեության մասին փեղեկություններ փընպրելու, սրանալու եւ փարաժելու ազափության ապահովման, ինչն ամրագրվաժ է ՏՏ Սահմանադրության 24-րդ հոդվաժով: *(եթե այդ ազափությունն օրենքով սահմանվաժ կարգով սահմանափակվաժ չէ պետական եւ հասարակական անփրանգության, հասարակական կարգի, հանրության առողջության ու քարքերի, այլոց իրափունքների եւ ազափությունների, պափրփի եւ քարի համքափի պաշարպանության համար (փես՝ ՏՏ Սահմանադրության 44-րդ հոդվաժ):*

Մեջքերենք նաեւ Եվրոպայի խորհրդի նախարարների Կոմիփեի 1992 ապրիլի 29-ի «Կարժիք հայրներու եւ փեղեկափրփության ազափության մասին Տոչակագրի» հեփեյալ դրույթ՝

«Տեղեկափրփության եւ ՁԼՄ-ների ոլորտում պետության առջեւ դրվաժ են հեփեյալ խնդիրները (II)

(c) պետական սեկտորում քաց փեղեկափրփական քաղաքականությունը (ներառյալ՝ փեղեկափրփության մարչեկիությունը, որն անհրաժեշտ է քաղաքացիների կողմից քաղաքական, փնփեսական, աոցիալական եւ մշակութային հարքերի ընկալման ունակության քարձրացման համար) եւ այդպիսի հարքերի ազար քննարկման հնարափորությունը»*:

Ակնհայտ է, որ պետական եւ փեղական ինքնակառավարման մարմինների գործունեության ամբողջ փիրույթում փեղեկություններ փնփրելու, սրանալու եւ փարաժելու ազափության ապահովման խնդիրը մեկ հոդվաժում քննարկել հնարափոր չէ: Դիփարկենք միայն օրենքների սփեղծման գորժընթացում (մշակման, քննարկման, ընդունման եւ հրապարակման ընթացքում) այդ խնդրի իրավական լուժումները:

Տիչեցնենք, որ Տայասփանի Տանրապետությունում *օրենսդիր իշխանությունը (օրենքներ ընդունելու, դրանցում փոփոխու-*

*Թարգմանությունը հեղինակինն է

թյուններ և լրացումներ կատարելու լիազորություն ունեցող մարմինը) Ազգային ժողովն է, որը կազմված է 131 պարզամափորից: Նշենք նաև, որ Ազգային ժողովում օրենսդրական նախաձեռնությամբ հանդես գալու հնարավորություն (օրենքի նախագիծ և (կամ) նախագծերի փաթեթ ներկայացնելու իրավունք) ունեն պարզամափորները և ՏՏ կառավարությունը: Օրենքներն ուժի մեջ են մտնում Հանրապետության Նախագահի կողմից վավերացվելուց և հրապարակվելուց հետո:

Օրենքներին, որպես իրավական ակտերին, ներկայացվող պահանջները, ինչպես նաև դրանց մշակման, քննարկման, ընդունման և հրապարակման կարգերը հիմնականում սահմանված են «Իրավական ակտերի մասին» (ընդունված է 2002 թվականի ապրիլի 3-ին) և «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» (ընդունված է 2002 փետրվարի 20-ին) ՏՏ օրենքներում:

«Իրավական ակտերի մասին» ՏՏ օրենքում սահմանված է Հայաստանի Հանրապետության իրավական ակտերի ստորադասությունը, դրանց մշակման, փորձաքննության, ընդունման, հրապարակման, ուժի մեջ մտնելու, գործողության, փոփոխման, գործողության դադարման, մեկնաբանման, պարզաբանման ու համակարգման ընդհանուր կարգը:

Ըստ այս օրենքի՝

- իրավական ակտը ժողովրդի, ՏՏ պետական կամ փեդական ինքնակառավարման մարմինների, պետական կամ համայնքային հիմնարկների, ինչպես նաև իրավաբանական անձանց կամ դրանց առանձնացված ստորաբաժանումների կամ հիմնարկների՝ օրենքով նախատեսված դեպքերում և կարգով իրենց լիազորությունների շրջանակում ընդունած պաշտոնական գրավոր փաստաթուղթ է, որով սահմանվում են պարտադիր ճանաչման, պահպանության, պաշտպանության, կատարման կամ կիրառման ենթակա իրավունքներ կամ պարտականություններ կամ պարասխանաբարություններ կամ սահմանափակումներ կամ այլ կանոններ (վարքագծի կանոններ):

- Իրավական ակտերը իրենց բնույթով լինում են՝

ա) նորմատիվ, այսինքն՝ ՏՏ Սահմանադրությամբ եւ օրենքով սահմանված կարգով ընդունված պաշտոնական գրավոր այն փաստաթուղթը, որն ուղղված է իրավական նորմի կամ նորմերի սահմանմանը, փոփոխմանը կամ գործողության դադարեցմանը.

բ) անհատական (ոչ նորմատիվ), այսինքն՝ իրավասու մարմինների՝ իրենց լիազորությունների շրջանակում ընդունված այն իրավական ակտը, որն ունի ժամանակավոր կամ մշտական բնույթ, նախատեսված է մեկանգամյա կամ բազմակի կիրառման (օգտագործման) համար, չի պարունակում իրավական նորմ եւ սահմանում է վարքագծի կանոններ միայն դրանում ուղղակի անհատապես նշված (նախատեսված) ֆիզիկական կամ իրավաբանական անձանց կամ պետական կամ փետրական ինքնակառավարման մարմինների կամ պետական կամ համայնքային հիմնարկների համար.

գ) ներքին (լոկալ), այսինքն՝ նորմատիվ իրավական ակտերով նախատեսված դեպքերում «Իրավական ակտերի մասին» ՏՏ օրենքում սահմանված *«ներքին իրավական ակտ ընդունող մարմինների»* իրենց իրավասության շրջանակում ընդունված այն ակտը, որն ունի ժամանակավոր կամ մշտական բնույթ, նախատեսված է մեկանգամյա կամ բազմակի կիրառման (օգտագործման) համար եւ սահմանում է վարքագծի կանոններ, որոնք փարածվում են միայն անորոշ կամ որոշակի (բայց ոչ անհատական) անձանց վրա:

«Իրավական ակտերի մասին» ՏՏ օրենքի մի շարք հոդվածների (*նորմատիվ իրավական ակտերի նախագծերի նախապարտադրման ծրագրերին, նորմատիվ իրավական ակտերի նախագծերի ներկայացմանը, իրավական ակտերի փորձաքննության եւ պետական գրանցման կարգին, օրենսդրական իրավական ակտերի նախագծերի պետական իրավական փորձաքննության կարգին, իրավական ակտերի փորձաքննությունն իրականացնող անձանց իրավունքներին վերաբերվող հոդվածներին*) գործողությունը չի փարածվում Հայաստանի Հանրապետության պարզամավորների կողմից օրենսդրական նախաձեռնության կարգով մշակվող կամ ներկայացվող օրենքների կամ Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովի որոշումների վրա:

Ըստ «Իրավական ակտերի մասին» ՏՏ օրենքի 9-րդ հոդվածի՝

- օրենքը կարգավորում է առավել կարևոր, բնորոշ եւ կայուն հասարակական հարաբերությունները, ընդունվում է ՏՏ Սահ-

մանադրությանը համապատասխան՝ հանրաքվեի միջոցով կամ ՏՏ Ազգային ժողովի կողմից:

- Օրենքով կարող է կարգավորվել ցանկացած հարաբերություն, ընդ որում միմիայն օրենքով պետք է սահմանվեն ՏՏ Սահմանադրությամբ եւ օրենքներով նախատեսված հարցերը՝ այդ թվում՝

1) ֆիզիկական եւ իրավաբանական անձանց իրավունքների եւ ազատությունների սահմանափակումները, նրանց պարտականությունները, ինչպես նաեւ պատասխանատվության տեսակները, չափերը, պատասխանատվության ենթարկելու կարգը, հարկադրանքի միջոցներն ու դրանք կիրառելու կարգը, ֆիզիկական եւ իրավաբանական անձանց կողմից վճարվող հարկերի, տուրքերի եւ այլ պարտադիր վճարների տեսակները, չափը, վճարման կարգը.

2) ֆիզիկական եւ իրավաբանական անձանց գործունեության նկատմամբ հսկողություն եւ վերահսկողություն (այդ թվում՝ սպուգում, ուսումնասիրություն, տեսչական սպուգում) իրականացնելու դեպքերը, պայմաններն ու կարգը.

3) ֆիզիկական եւ իրավաբանական անձանց իրավունքներն իրականացնելու պաշտպանության կարգը եւ պայմանները.

4) ֆիզիկական անձանց անձնական եւ ընտանեկան, ինչպես նաեւ իրավաբանական անձանց՝ առեւտրային գաղտնիք չհամարվող տեղեկությունների ցանկը.

5) իրավաբանական անձինք ստեղծելու, դրանց գործունեությունը կասեցնելու կամ դադարեցնելու կարգը եւ պայմանները.

6) Նայաստանի Նանրապետության Նախագահի, Նայաստանի Նանրապետության Ազգային ժողովի եւ տեղական ինքնակառավարման մարմինների ընտրությունների կարգը.

7) Նայաստանի Նանրապետության միջազգային պայմանագրերի կնքման, չեղյալ համարելու կարգը եւ պայմանները.

8) կուսակցությունների ու այլ հասարակական միավորումների, զանգվածային լրատվության միջոցների իրավական կարգավիճակը.

9) պետական բյուջեի ձեւավորման եւ դրա ծախսման կարգը.

10) Նայաստանի Նանրապետության ազգային անվտանգության հայեցակարգային դրույթները, ռազմական դրության հայտարարման կարգը.

11) քրեական, վարչական, տնտեսական (գույքային), կարգապահական պատրասխանաբաժնի ենթարկելու դեպքերը, կարգը, պայմանները, քրեական պատիժների իրականացման կարգը, դատական եւ վարչական ակտերի հարկադիր կատարման կարգը, դատախազության եւ փաստաբանների կարգավիճակը եւ լիազորությունները:

12) տեղական ինքնակառավարման մարմինների իրավունքները, պարտականությունները եւ պատրասխանաբաժնիները:

Իրավաբանական ուժի պետանկյունից օրենքներին զուգահեռ պետք է դիտարկել նաեւ Հայաստանի Հանրապետության կառավարության օրենքի ուժ ունեցող որոշումները: Սրանք այն որոշումներն են, որոնք ՀՀ կառավարությունը կարող է ընդունել իր ծրագրի օրենսդրական ապահովման նպատակով՝ ՀՀ Ազգային ժողովի կողմից փրված *ժամանակավոր լիազորությամբ*:

Եթե այս ամենին ավելացնենք նաեւ հանգամանքը, որ ՀՀ Սահմանադրության 6-րդ հոդվածով երաշխավորվում է օրենքի գերակայությունը Հայաստանի Հանրապետությունում (*այսինքն, որ բացի ՀՀ Սահմանադրությունից եւ ՀՀ Սահմանադրական դատարանի որոշումներ եւ ՀՀ միջազգային պայմանագրերից օրենքն ունի ավելի բարձր իրավաբանական ուժ, քան մյուս բոլոր իրավական ակտերը*), ապա ակնհայտ է դառնում, որ օրենքների մշակման, քննարկման, ընդունման եւ հրապարակման ընթացքում դժվար է գերազնահատել հրապարակայնության, ինչպես նաեւ հասարակության տեղեկացվածության ապահովման անհրաժեշտությունը, կարեւորությունը:

Օրենքների *մշակման եւ քննարկման* ընթացում տեղեկություններ փնտրելու, ստանալու եւ փարածելու ազատության ապահովմանն ուղղված են՝

ա) «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 27-րդ հոդվածի 1-ին կետը, *որով թույլատրվում է հասարակական եւ այլ կազմակերպությունների ներկայացուցիչներին, մասնագետներին մասնակցել օրենքի նախագծի մշակման աշխատանքներին*:

«Իրավական ակտի նախագիծը մշակող պետական կամ տեղական ինքնակառավարման մարմինը, պետական կամ համայնքային հիմնարկը կամ իրավաբանական անձը, այդ մարմնի աշխատակիցների ու մասնագետների թվից կարող է ստեղծել նախագծի մշակման հանձնաժողով: Նախագծի մշակման աշխատանք-

ները կապարելու համար կարող են ներգրավվել նաև գիտական կազմակերպությունների, շահագրգիռ մարմինների ու կազմակերպությունների ներկայացուցիչներ, մասնագետներ»:

բ) «Իրավական ակտերի մասին» ՏՏ օրենքի 27-րդ հոդվածի 3-րդ կետը, *որով թույլատրվում է իրավաբանական կամ ֆիզիկական անձանց մշակել օրենքի նախագիծ:*

«Իրավաստեղծ մարմինը կարող է նորմատիվ իրավական ակտի նախագծի մշակումը հանձնարարել իրավաբանական կամ ֆիզիկական անձանց»: «Իրավաստեղծ մարմին» ստեղծվելու պետք է հասկանալ միայն ՏՏ կառավարությունը, քանի որ ՏՏ Սահմանադրությամբ եւ «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՏՏ օրենքով Ազգային ժողովը որպես իրավաստեղծ մարմին նման որոշում ընդունելու լիազորություն չունի:

գ) «Իրավական ակտերի մասին» ՏՏ օրենքի 27-րդ հոդվածի 4-րդ կետը, *որով իրավաբանական կամ ֆիզիկական անձանց թույլատրվում է մասնակցել իրավաստեղծ մարմնի (տվյալ դեպքում կրկին Նայաստանի Նանրապետության կառավարության)* կողմից հայտարարված մրցույթին, այն դրանում հաղթելու դեպքում՝ մշակել օրենքի նախագիծ:*

«Իրավաստեղծ մարմինն իրավասու է այլընտրանքային նախագծերի նախապարաստումը հանձնարարել մի քանի հիմնարկների, իրավաբանական կամ ֆիզիկական անձանց: Իրավաստեղծ մարմինն իրավասու է հայտարարել լավագույն նախագծի մրցույթ»:

դ) «Իրավական ակտերի մասին» ՏՏ օրենքի 27-րդ հոդվածի 5-րդ կետը, *որով իրավաբանական եւ ֆիզիկական անձանց թույլատրվում է իրենց նախաձեռնությամբ մշակել օրենքի նախագիծ, այն ներկայացնել Նայաստանի Նանրապետության կառավարությանը կամ պարզամտության, ինչպես նաև օրենսդրությամբ սահմանված կարգով Նայաստանի Նանրապետության կառավարությունում եւ Ազգային ժողովում (Ազգային ժողովի եւ Ազգային ժողովի հանձնաժողովների նիստերում)* մասնակցել այդ նախագծի քննարկմանը:*

«Իրավաբանական եւ ֆիզիկական անձինք իրենց նախաձեռնությամբ իրավունք ունեն մշակել եւ համապարաստան իրավաստեղծ մարմիններին ներկայացնել նորմատիվ իրավական ակտերի նախագծեր: Իրավաբանական եւ ֆիզիկական անձանց մշակած օրենքների եւ Նայաստանի Նանրապետության Ազգային ժողովի

* Լրացումը հեղինակին է:

որոշումների նախագծերը Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության համաձայն ներկայացվում են օրենսդրական նախաձեռնության իրավունք ունեցող անձանց կամ մարմիններին:

Իրավաբանական եւ ֆիզիկական անձանց նախաձեռնությամբ մշակված նորմատիվ իրավական ակտերի նախագծերի մշակողներն իրավունք ունեն մասնակցել նախագծերի քննարկումներին:

Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովի քննարկմանը ներկայացված իրավական ակտի նախագծի հեղինակները կարող են Հայաստանի Հանրապետության Ազգային ժողովի կանոնակարգով սահմանված կարգով մասնակցել համապատասխան նախագծի քննարկմանը»:

ե) «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 29-րդ հոդվածը (*«Իրավական ակտերի նախագծերի հրապարակումը»*), որով հնարավորություն է տրվում օրենսդրությամբ սահմանված կարգով օրենքների նախագծերը հրապարակել մամուլի կամ զանգվածային լրատվության մյուս միջոցներով, ինչպես նաև դրանք դարձնել հանաժողովրդական քննարկման առարկա.

զ) «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենքի 28-րդ հոդվածի 3-րդ եւ 4-րդ կետերը, որոնցով իրավաբանական եւ ֆիզիկական անձանց թույլատրվում է տրվում հանձնաժողովի որոշմամբ (կամ հանձնաժողովի նախագահի հրավերով) ներկա գրնվել Ազգային ժողովի հանձնաժողովի նիստին եւ մասնակցել քննարկումներին:

«3. Հանձնաժողովի դռնբաց նիստում, բացի սույն հոդվածի 2-րդ կետում նշված անձանցից (*պարզամարդկեր, Հանրապետության Նախագահը, նրա լիազորած ներկայացուցիչը, վարչապետը, նրա լիազորած ներկայացուցիչը, ինչպես նաև հանձնաժողովի որոշմամբ հրավիրված անձինք*)*, կարող են ներկա գրնվել Աշխատակազմի (*Ազգային ժողովի աշխատակազմի*)* կառուցվածքային սպորաբաժանումների ղեկավարները, հանձնաժողովի մասնագետները (փորձագետները), հանձնաժողովի նախագահի հրավիրած եւ օրենքով նախատեսված այլ անձինք:

4. Հանձնաժողովի նիստում նախագծի կամ դրա վերաբերյալ առաջարկությունների քննարկմանն իրավունք ունեն մասնակցել արվյալ փաստաթղթերի հեղինակները»:

է) «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՀՀ օրենքի 43-րդ հոդվածի 8-րդ կետը՝

* Լրացումը հեղինակինն է:

«8. Դռնբաց նիստում, բացի սույն հոդվածի 7-րդ կետում նշված անձանցից (*պարզամաշվորները, Տանրապետության Նախագահը, նրա լիազորված ներկայացուցիչը, վարչապետը, նրա լիազորված ներկայացուցիչը, Տայասրանի Տանրապետության սահմանադրական դատարանի նախագահը, Կառավարության անդամները, Տայասրանի Տանրապետության գլխավոր դատախազը, Տայասրանի Տանրապետության վճարային դատարանի նախագահը, Տայասրանի Տանրապետության կենտրոնական բանկի նախագահը, Վերահսկիչ պալատի նախագահը, Ազգային ժողովի աշխատակազմի ղեկավարը եւ նրա կողմից սահմանված ցանկով նիստի սպասարկումն ապահովող աշխատակիցները, ինչպես նաեւ նիստը վարողի հրավիրված անձինք*)*, կարող են ներկա գրնվել նաեւ Աշխատակազմի (Ազգային ժողովի աշխատակազմի)* կառուցվածքային ստորաբաժանումների ղեկավարները, Ազգային ժողովի նախագահի եւ նրա Կեղակալների խորհրդականներն ու օգնականները, մշտական հանձնաժողովների, խմբակցությունների եւ պարզամաշվորական խմբերի մասնագետները (փորձագետները), Ազգային ժողովում հավաքարմագրված լրագրողները, Աշխատակազմի (Ազգային ժողովի աշխատակազմի)* ղեկավարի սահմանած ցանկով նիստի լուսաբանումն ապահովող աշխատակիցները, ինչպես նաեւ նիստը վարողի եւ քննարկվող հարցի գլխադասային հանձնաժողովի հրավիրված անձինք»:

Ինչպես տեսնում ենք, Ազգային ժողովի նիստը վարողի եւ գլխադասային հանձնաժողովի կողմից հրավիրված անձանց թույլատրվում է ներկա լինել Ազգային ժողովի նիստերին, որտեղ մասնավորապես քննարկվում են օրենքների նախագծերը, ինչպես նաեւ Ազգային ժողովի որոշմանք (տես՝ «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՏՊ օրենքի 49-րդ հոդվածի «դ» ենթակետ) ելույթ ունենալ այդ նախագծերի քննարկման ժամանակ: Ծար կարելու է, որ նշված հոդվածով ԱԺ դռնբաց նիստերին կարող են ներկա լինել նաեւ այստեղ հավաքարմագրված լրագրողները, որոնք հասարակությանը ժամանակին տեղեկացնում են քննարկվող օրենքների նախագծերի մասին:

Նշենք նաեւ, որ օրենքների նախագծերն Ազգային ժողովում քննարկվում են երեք ընթերցմամբ, այսինքն՝ նույն հարցը քննարկվում է առնվազն 3 անգամ (կարող է քննարկվել 4 եւ ավելի անգամ, եթե Տանրապետության Նախագահը չվավերացնի Ազգային ժողովի կողմից ընդունված օրենքը, առարկություններ

* Լրացումը հեղինակին է:

րով կամ առաջարկություններով այն վերադարձնի Ազգային ժողով), որը էականորեն մեծացնում է հասարակության կողմից փյալ օրենքի քննարկման գործընթացին ծանոթանալու եւ մասնակցելու հնարավորությունը:

Իհարկե չպետք է մոռանալ, որ օրենսդրական նախաձեռնության իրավունք չունեցող անձի համար թվարկված իրավունքներից օգտվելու հիմնական գործուն լծակը մնում է պարզամտությունը, որը ժողովրդի կողմից ընկալված եւ համապատասխան լիազորություններով օժտված անձ է ԱԺ-ում: Չնայած պարզամտորի մանդատը հրամայական չէ (պես՝ Սահմանադրության 66-րդ հոդված), բայց նա «Ազգային ժողովի կանոնակարգ» ՏՃ օրենքի 6-րդ հոդվածի «գ» ենթակետի համաձայն պարտավոր է ուսումնասիրել քաղաքացիներից սրացված առաջարկությունները, պարասխանել դիմումներին, այդ թվում՝ այն դիմումներին, որոնք վերաբերվում են մշակվող կամ քննարկվող օրենքների նախագծերին:

Նրապարսկված օրենքների վերաբերյալ փեղեկություններ փրկարելու, սրանալու եւ փարածելու ազատության ապահովմանն ուղղված են՝

ա) «Իրավական ակտերի մասին» ՏՃ օրենքի 48-րդ հոդվածը (*«Նայասարանի Նանրապերության օրենքները հրապարակելը»*), որպեղ ասվում է. *«Նայասարանի Նանրապերության օրենքները ենթակա են պարտադիր պաշտոնական հրապարակման»:*

Օրենքները պաշտոնապես հրապարակվում են «Նայասարանի Նանրապերության պաշտոնական փեղեկագրում» եւ ուժի մեջ են մտնում այդ օրենքում սահմանված ժամկետում կամ համաձայն «Իրավական ակտերի մասին» ՏՃ օրենքի 46-րդ հոդվածի՝ օրենքի պաշտոնական հրապարակմանը հաջորդող օրվանից, իսկ իրավաբանական կամ ֆիզիկական անձանց իրավունքները կամ ազատությունները սահմանափակող կամ պարասխանափոխություն սահմանող կամ պարասխանափոխությունը խստացնող կամ պարականություններ սահմանող եւ փոփոխող կամ պարականությունների կարարման կարգ սահմանող կամ փոփոխող, իրավաբանական կամ ֆիզիկական անձանց գործունեության նկարամար հսկողության կամ վերահսկողության կարգ սահմանող կամ փոփոխող, ինչպես նաեւ դրանց իրավական վիճակն այլ կերպ վարթարացնող օրենքներն ուժի մեջ են մտնում դրանց պաշտոնական հրապարակմանը հաջորդող փասներորդ օրը, եթե փյալ օրենքով ավելի ուշ ժամկետ կամ եթե «Իրավական ակտերի մասին» ՏՃ օրենքով ուղղակի այլ

բան նախապետված չէ: Եթե ԿԿՄ-ը օրենքում ուժի մեջ մտնելու ժամկետ սահմանված չէ, ապա այդ օրենքն ուժի մեջ է մտնում դրա պաշտոնական հրապարակմանը հաջորդող փաստերոդ օրը:

բ) «Իրավական ակտերի մասին» ՀՀ օրենքի 69-րդ հոդվածը («*Նասարակությանն իրավական ակտերի մասին իրազեկելը*»), որի համաձայն իրավաբանական կամ ֆիզիկական անձանց իրավունքները կամ ազատությունները սահմանափակող, դրանց իրականացման կարգը փոփոխող կամ պարասխանաարվություն սահմանող կամ պարասխանաարվությունը խտրացնող կամ պարականություններ սահմանող եւ փոփոխող կամ պարականությունների կարգը սահմանող եւ փոփոխող, իրավաբանական կամ ֆիզիկական անձանց գործունեության նկատմամբ հսկողության կամ վերահսկողության կարգ սահմանող կամ փոփոխող կամ նրանց վիճակն այլ կերպ վարարացնող նորմատիվ իրավական ակտերը կիրառող պետական կառավարման եւ տեղական ինքնակառավարման մարմինները պարտավոր են այդ մասին իրազեկել շահագրգիռ իրավաբանական եւ ֆիզիկական անձանց՝ Հայաստանի Հանրապետության կառավարության սահմանած կարգով:

Իհարկե, այս վերջին կարեւորագույն դրույթի կարարումն ապահովելու նպատակով անհրաժեշտ է, որ Հայաստանի Հանրապետության կառավարությունը դեռեւս սահմանի տեղեկություններ փնտրելու, ստանալու եւ տարածելու ազատության իրականացմանն ուղղված գործուն կարգ, քանի որ դա բխում է պետության, հասարակության եւ Հայաստանի Հանրապետության քաղաքացիների կենսական շահերից:

Կարապետ Հարությունյան

ՏԵՂԵԿԱՏՎՈՒԹՅԱՆ ԱՉԱՏՈՒԹՅՈՒՆԸ ՊԵՏԱԿԱՆ ԵՒ ՀԱՍԱՐԱԿԱԿԱՆ ԱՆՎՏԱՆԳՈՒԹՅԱՆ ՈԼՈՐՏՈՒՄ

Ըստ Հայաստանի Հանրապետության Սահմանադրության 44-րդ հոդվածի՝ Կրթությանը պետք է փնտրելու, ստանալու եւ փարածելու ազատությունը (*այսուհետ՝ Կրթության ազատությունը*) «կարող է սահմանափակվել միայն օրենքով, եթե դա անհրաժեշտ է պետական եւ հասարակական անվտանգության, հասարակական կարգի, հանրության առողջության ու բարքերի, այլոց իրավունքների եւ ազատությունների, պատվի եւ բարի համբավի պաշտպանության համար»:

Սույն հոդվածում կրիտարկենք Հայաստանի Հանրապետությունում պետական եւ հասարակական անվտանգության պաշտպանության համար Կրթության ազատության սահմանափակման իրավական հիմքերը եւ կարգը:

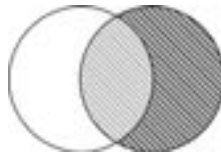
Այս ոլորտում ոլորտում Կրթության ազատությունը Կրթականորեն կարող է սահմանափակվել հետևյալ երեք փորձերակներով՝

նկ. 1

նկ. 2

նկ. 3

Կրթության ազատություն

պետական եւ հասարակական անվտանգության պաշտպանության (զաղտնի) ոլորտ

պետական եւ հասարակական անվտանգության պաշտպանության ոլորտում չսահմանափակված Կրթության ազատություն

ա) Կրեդեկափության ազգաբնակչությունը սահմանափակվում է պե-
րական եւ հասարակական անվտանգության պաշտպանության
ամբողջ ոլորտում (նկ. 1).

բ) Կրեդեկափության ազգաբնակչությունը չի սահմանափակվում պե-
րական եւ հասարակական անվտանգության պաշտպանության
ոլորտում (նկ. 2).

գ) պեպրական եւ հասարակական անվտանգության պաշտ-
պանության ոլորտում կրեդեկափության ազգաբնակչությունը սահմանա-
փակվում է որոշ չափով (նկ.3):

«Ա» Կրեդեկափության պեպրական եւ հասարակական անվտանգու-
թյան պաշտպանության ոլորտում բացառում է կրեդեկափության
ազգաբնակչությունն ընդհանրապես, այսինքն հակասում է ժողովրդա-
վարական սկզբունքներին, հիմնականում բնորոշ է բռնապե-
պրական թեժիմներին (օրինակ՝ Խորհրդային Միությանը): «Բ» Կրե-
դեկափության պեպրական եւ հասարակական անվտանգության պաշտպան-
ության ոլորտում նախատեսում է կրեդեկափության բացարձակ
ազգաբնակչություն, որին փոխանորդ են հնարավոր է հասնել պեպրության
եւ հասարակության զարգացման ավելի բարձր աստիճանում, բայց ոչ
ներկա աշխարհաքաղական պայմաններում:

Տարբերակ «գ»-ն նախատեսում է պեպրական եւ հասարակական
անվտանգության ոլորտում կրեդեկափության ազգաբնակչության որոշ
սահմանափակում կամ՝ կրեդեկափության ազգաբնակչության որոշ
չափ: Այս Կրեդեկափության կարծում ենք, հասարակական զարգացման
մեր աստիճանում միակ ընդունելի է եւ հնարավորը: Սակայն այն
պայմանով, որ նվաճ ոլորտում կրեդեկափության ազգաբնակչության
որոշակիության չափը սահմանվի շատ հստակ, հաշվի առնվեն
կրեդեկափության ազգաբնակչության ապահովման մի շարք առանձ-
նահատկություններ:

Չնայած, որ կրեդեկափության ազգաբնակչության մասին խոսելիս ավան-
դաբար հիշարարվում են Ամերիկայի Միացյալ Նահանգները, սակայն
այն հայտնի է դեռեւս 17-րդ դարից: Տեղեկափության ազգաբնակչությունն
օրենսդրորեն առաջին անգամ եւ սկանդինավյան երկրները:
1766 թ. շվեդական Ռիկսդագը (խորհրդարանը) ընդունեց մամուլի
ազգաբնակչության մասին սահմանադրական օրենքը, նման օրենք ընդուն-
վեց Ֆինլանդիայում 1951 թվականին: Տեղեկափության Ազգաբնակչության
մասին ԱՄՆ օրենքն ընդունվեց 1966 թ., որտեղ նորովի սահմանվեցին
կրեդեկափության ազգաբնակչությունը եւ դրա պաշտպանության մի-
ջոցները: 1970 թ. նման օրենքներ ընդունվեցին Դանիայում եւ

Նորվեգիայում, 1973թ.՝ Ավստրիայում, 1978թ.՝ Ֆրանսիայում եւ Նիդեռլանդներում, 1982թ.՝ Ավստրալիայում, Նոր Զելանդիայում եւ Կանադայում, 1990թ.՝ Իրալիայում, 1992թ.՝ Նուեզալանդիայում, 1993թ.՝ Պորտուգալիայում, 1994թ.՝ Բելգիայում, 1997թ.՝ Իռլանդիայում եւ Թաիլանդում, 1998թ.՝ Կորեայում եւ Իսրայելում, 1999թ.՝ Չեխիայի Նանրապետությունում եւ Ճապոնիայում: Բոլոր այս երկրներում փողեկությունների թափանցիկությունը դարձավ օրինական սկզբունք, իսկ գաղտնիությունը՝ բացառություն: Նարկանչական է, որ 90-ականների վերջին այնպիսի հասկացությունները, ինչպիսիք են «փողեկափութային ազատությունը» կամ «թափանցիկությունը» բացակայում էին եվրոպական ժողովրդավարական երկրների իրավաբանական փերմինաբանությունում, ներառյալ՝ դատարանների որոշումները: Ներագա փաստաբանական փողեկափութային ազատությունը Եվրոպայում սկսվեց ընկալվել որպես անձի անկախության երաշխիքների հիմքերից մեկը: Այդ գործընթացի վրա ուժեղ ներգործություն ունեցան հետեւյալ գործոնները՝

ա) ժողովրդավարական երկրներում խոսքի ազատության լիակատար երաշխավորվածություն, պետության կողմից փողեկափութային ազատության սահմանափակման նկատմամբ հասարակական բացասական վերաբերմունք.

բ) «սառը պատերազմի» ավարտ, որը իշխանություններին զրկեց փողեկափութային ազատությունը սահմանափակելու բազմաթիվ փաստարկներից.

գ) փողեկափութային փերմինաբանների հեղափոխական զարգացում, պետական մարմիններում, հիմնարկներում, կազմակերպություններում, ուսումնական հաստատություններում եւ բնակարաններում ի հայտ եկած միլիոնավոր համակարգիչներ եւ ինտերնետ կապի մատչելիություն, ինչի շնորհիվ հնարավոր դարձավ առանց հսկողության կամ վերահսկողության փնտրել, սրանալ եւ փարածել ցանկացած փողեկափութային ողջ աշխարհով մեկ:

Ոչ թե անձը պետք է հիմնավորի որեւէ փողեկություն սրանալու նպատակահարմարությունը, այլ պետությունը պետք է ապացուցի, որ պահանջվող փողեկափութային առնչվում է պետական եւ հասարակական անվտանգության պաշտպանության հետ: Ներկայումս աշխարհի ոչ մի պետություն (անգամ Ամերիկայի Միացյալ Նահանգների եւ Չինաստանի նման հզոր երկրները) չի կարող արդյունավետորեն դիմագրավել էլեկտրոնային եւ զանգվա-

ծային լրատվության այլ միջոցներով նույնիսկ պետության կողմից պաշտպանվող գաղտնի տեղեկատվության փարածմանը:

Մյուս կողմից, պետք է հստակ գիտակցել, որ պետական և հասարակական անվտանգության պաշտպանության ոլորտի տեղեկությունների արտահոսքը կարող է նպաստել անվտանգությանը սպառնացող հանգամանքների ձեւավորմանը, սրանից բխող բոլոր ծանր հետեւանքներով: Ներուարար քննարկվող խնդիրը պետք է դիտարկել բոլոր տեսանկյուններից, չնոռանալ նաև պետության, որպես իշխանական լիազորություններով օժտված հասարակական կառույցի, հասարակության գործունեությանը կառուցողաբար միջամտելու և կարգավորելու անհրաժեշտություն մասին:

Նայաստանի Նանրապետության պետական և հասարակական անվտանգության պաշտպանության ոլորտում տեղեկատվության ազատությունը սահմանափակվում է «Պետական և ծառայողական գաղտնիքի մասին» (ընդունվել է 1996թ. դեկտեմբերի 3-ին) ՏՏ օրենքով, որը կարգավորում է Նայաստանի Նանրապետության անվտանգության (քաղաքացիների, հանրության և պետության կենսական կարևոր շահերի) ապահովման նպատակով որոշակի բնագավառի տեղեկություններ պետական և ծառայողական գաղտնիքի շարքին դասելու և այդ ոլորտում առաջացող մի շարք այլ հարաբերություններ: Նասկանալի է, որ եթե տեղեկությունը դասվում է պետական կամ ծառայողական գաղտնիքների շարքում, ապա այն այլևս չի կարող մատչելի լինել ամբողջ հասարակությանը (տես՝ նկ.3-ի կարմիր գույնով նշված հատվածը):

Նշված օրենքի 2-րդ հոդվածին համապատասխան՝

«Պետական գաղտնիքը Նայաստանի Նանրապետության ռազմական, արտաքին հարաբերությունների, տնտեսական, գիտատեխնիկական, հետախուզական, հակահետախուզական, օպերատիվ-հետախուզական գործունեության բնագավառների այն տեղեկություններն են, որոնք պաշտպանվում են պետության կողմից, և որոնց փարածումը կարող է ծանր հետեւանքներ առաջացնել Նայաստանի Նանրապետության անվտանգության համար:

Ծառայողական գաղտնիքը սույն հոդվածի առաջին մասով նախատեսված (*վերոհիշյալ* (Տ.Կ)) բնագավառների այն տեղեկություններն են, որոնք պաշտպանվում են պետության կողմից, և որոնց փարածումը կարող է այլ վնաս հասցնել Նայաստանի Նանրապետության անվտանգությանը: Այդպիսի տեղեկությունները, որպես կանոն, պարունակում են պետական գաղտնիքի մաս

կազմող փվյալներ, սակայն ինքնին չեն բացահայտում պերական գաղտնիքը»:

Պերական եւ ծառայողական գաղտնիք կազմող փրդեկությունները համարվում են Տայասփանի Տանրապերության սեփականությունը եւ պահպանվում եւ պաշտպանվում են պերության կողմից:»

Նույն օրենքի 8-րդ հողվածի 3-րդ կերփի համաձայն Տայասփանի Տանրապերության կառավարությունը մասնավորապես՝

«գ) մշակում եւ հասփափում է փրդեկությունները պերական եւ ծառայողական գաղտնիքի շարքին դասելու լիագորություներով օժտված պերական մարմինների պաշտոնափար անձանց ցանկը.

դ) մշակում եւ հասփափում է պերական եւ ծառայողական գաղտնիքի շարքին դասվող փրդեկությունների ցանկը.

զ) սահմանում է Տայասփանի Տանրապերության փարածքում եւ նրա սահմաններից դուրս պերական եւ ծառայողական գաղտնիք կազմող փրդեկությունների հաշվառման, պահպանման եւ փոխանցման կարգը.

է) սահմանում է մամուլի եւ լրափություն մյուս միջոցներում, ինչպես նաեւ արփասահման առաքվող նյութերում պերական եւ ծառայողական գաղտնիք կազմող փրդեկությունների փարածման նկարամմք պերական վերահսկողության իրականացման կարգը.

ը) սահմանում է պերական եւ ծառայողական գաղտնիք կազմող փրդեկությունները փարածելու հերեւանքով պերությանը, ինչպես նաեւ փրդեկությունը գաղտնագրելու հերեւանքով փրդեկության սեփականափրոջը հասցված վնասի փոխհափուցման կարգը.

թ) սահմանում է պերական եւ ծառայողական գաղտնիքի փրդեկակիրների հեր ձեռնարկությունների, հիմնարկների, կազմակերպությունների եւ ֆիզիկական անձանց վարվելու կարգը.

ժ) հասփափում է պերական եւ ծառայողական գաղտնիքի պաշտպանության կառուցվածքային սփորաբաժանումների ձեւավորման եւ գործունեության կազմակերպման կարգը:»:

«Պերական եւ ծառայողական գաղտնիքի մասին» ՏՏ օրենքում փրդեկափության ազափությանն առնչվող կարեւորագույն հողվածներից են նաեւ

- 9-րդ հողվածը՝ «Պերական եւ ծառայողական գաղտնիքի շարքին դասելու ենթակա փրդեկությունները», որաեղ պերական եւ ծառայողական գաղտնիքի շարքին դասվող փրդեկությունները

ներկայացված են ըստ ռազմական, արտաքին հարաբերությունների, փոփոխության, գիտության և տեխնիկայի, հեղափոխական, հակահեղափոխական, օպերատիվ հեղափոխական գործունեության բնագավառների.

- 10-դ հոդվածը՝ «Տեղեկությունները պետական և ծառայողական գաղտնիքի շարքին դասելու սահմանափակումները», որտեղ սահմանված է, որ պետական և ծառայողական գաղտնիքի շարքին չեն կարող դասվել՝

ա) քաղաքացիների անվտանգությանն ու առողջությանը սպառնացող արտակարգ դեպքերի, առեւտրի, ինչպես նաև փարերային (ներառյալ պաշտոնապես կանխատեսվող) աղետների, դրանց հետևանքների մասին տեղեկությունները.

բ) փոփոխության ընդհանուր վիճակը, ինչպես նաև բնության և շրջակա միջավայրի պահպանության, առողջապահության, կրթության, գյուղատնտեսության, ներքին առեւտրի, մշակույթի բնագավառներում փրոդ իրական վիճակը ներկայացնող տեղեկությունները.

դ) քաղաքացիների իրավունքների և ազատությունների սահմանափակման, իրավախախտումների և սոցիոլոգիական հետազոտությունների արդյունքների մասին տեղեկությունները.

ե) այն տեղեկությունները, որոնք, եթե դասվեն պետական և ծառայողական գաղտնիքի շարքին, ապա բացասաբար ազդեցություն կունենան Նայասարանի Նանրապետության սոցիալ-փոփոխական, գիտատեխնիկական և հոգեւոր-մշակութային զարգացման պետական և ճյուղային ծրագրերի իրականացման վրա»:

Ի կարարումն «Պետական և ծառայողական գաղտնիքի մասին» ՆՏ օրենքի Նայասարանի Նանրապետության կառավարությունն ընդունել է հետևյալ որոշումները՝

ա) 1997թ. օգոստոսի 19-ի թիվ 350 որոշումը «Տեղեկությունները պետական և ծառայողական գաղտնիքի շարքին դասելու լիազորություններով օժտված պետական մարմինների պաշտոնատար անձանց ցանկը հաստատելու մասին».

բ) 1997թ. նոյեմբերի 5-ի թիվ 487 որոշումը «Մշակական հիմունքներով պետական և ծառայողական գաղտնիք կազմող տեղեկությունների օգտագործման աշխատանքները կարարող

քաղաքացիների և այդպիսի գաղտնիքի պաշտպանության կառուցվածքային ստորաբաժանումներին հավակցվող արտոնությունների մասին»

զ) 1998թ. մարտի 13-ի թիվ 173 որոշումը «ՆՏ պետական գաղտնիքի շարքը դասվող տեղեկությունների ցանկը հաստատելու մասին»

դ) 1998թ. հոկտեմբերի 29-ի թիվ 665 որոշումը «ՆՏ պետական գաղտնիքի շարքին դասվող տեղեկությունների մշակման ցանկը հաստատելու մասին»:

Այսպիսով՝ Նայաստանի Նանրապետությունում գործում է պետական և ծառայողական գաղտնիքի սահմանման հետևյալ եռաստիճան համակարգը՝

1) «Պետական և ծառայողական գաղտնիքի մասին» ՆՏ օրենքի 9-րդ հոդվածը (*պետական և ծառայողական գաղտնիքի շարքը դասվող տեղեկություններ, որոնք ենթակա են հրապարակման*):

2) «ՆՏ պետական գաղտնիքի շարքը դասվող տեղեկությունների ցանկը հաստատելու մասին» ՆՏ կառավարության 1998թ. մարտի 13-ի թիվ 173 որոշումը (*պետական գաղտնիք համարվող տեղեկությունների ցանկ, որոնք ենթակա են հրապարակման*):

3) Տեղեկությունները պետական և ծառայողական գաղտնիքի շարքին դասող պետական մարմինների որոշումները (*գաղտնահարման ենթակա տեղեկությունների ընդլայնված գերատեսչական ցանկեր, որոնք գաղտնագրվում են և հրապարակման ենթակա չեն*):

Օրինակ, «Պետական և ծառայողական գաղտնիքի մասին» ՆՏ օրենքի 9-րդ հոդվածի համաձայն արտաքին հարաբերությունների բնագավառում պետական և ծառայողական գաղտնիքի շարքին կարող են դասվել հետևյալ տեղեկությունները՝

Նայաստանի Նանրապետության արտաքին քաղաքական, արտաքին փոխհարաբերական (առեւտրային, վարկային, արժույթային) գործունեության մասին, որոնց վաղաժամ փարածումը կարող է վնաս հասցնել Նայաստանի Նանրապետության կենսականորեն կարևոր շահերին: Նշենք, որ օրենքում չեն հստակեցված «վաղաժամ» բառը, «վնաս հասցնել» և «Նայաստանի Նանրապետության կենսականորեն կարևոր շահեր» հասկացությունները: Հիշեցնենք նաև, որ «պետական գաղտնիք» և «ծառայողական գաղտնիք»

հասկացությունների սահմանման մեջ նույնպես հստակեցված չէ «Նայասարանի Նանրապեպրության անվրանգություն» հասկացությունը, չնայած, որ օրենքի նախաբանում դրա մասին որոշ բան ասված է:

Ազգային ժողովում ներկայումս երկրորդ ընթերցմամբ քննարկվում են պարզամավորներ Վ.Դալլաքյանի և Վ.Բուստանջյանի նախաձեռնությամբ առաջադրված երկու «Նայասարանի Նանրապեպրության անվրանգության մասին» և «Նայասարանի Նանրապեպրության անվրանգության հիմնադրույթների մասին» ՆՇ օրենքների նախագծերը, որոնք էականորեն կնպասպեն վերոհիշյալ բացթողումների շրկմանը:

Մասնավորապես՝

- «Նայասարանի Նանրապեպրության անվրանգության մասին» ՆՇ օրենքի նախագծի 3-րդ հոդվածում սահմանված է՝

1) «Անվրանգություն՝ արտաքին և ներքին սպառնալիքներից անձի, հասարակության և պեպրության կենսականորեն կարևոր շահերի պաշտպանվածության վիճակ»:^{*}

2) «Կենսականորեն կարևոր շահեր՝ պահանջումըների համախումբ, որոնց բավարարումն ապահովում է անձի, հասարակության և պեպրության գոյության և առաջընթաց զարգացման հնարավորությունները»:^{*}

3) «Անվրանգության սպառնալիք՝ անձի, հասարակության և պեպրության կենսականորեն կարևոր շահերի համար վրանգ սպրեղծող պայմանների և գործոնների համախումբ»:^{*}

- «Նայասարանի Նանրապեպրության անվրանգության հիմնադրույթների մասին» ՆՇ օրենքների նախագծի 12-րդ հոդվածում սահմանված է՝

«Նոդված 12. Ազգային շահերն արտաքին քաղաքականության ոլորտում՝

Ազգային շահերն արտաքին քաղաքականության ոլորտում կայանում են ինքնիշխանության և տարածքային ամբողջականության ապահովման, բոլոր պեպրությունների, միջազգային կազմակերպությունների և միությունների հետ համահավասար և փոխշահավետ հարաբերությունների զարգացման, այլ պեպրությունների ներքին գործերին չմիջամպելու, սպիտոքի համախամբման, ՆՇ սահմաններից դուրս գրնվող ՆՇ քաղաքացիների իրավունքների և օրինական շահերի պաշտպանության և երկակի սրանդարպների կիրառման բացառման մեջ»:

^{*} հնարավոր է, որ այս սահմանումները փոփոխված լինեն հեղինակների կողմից

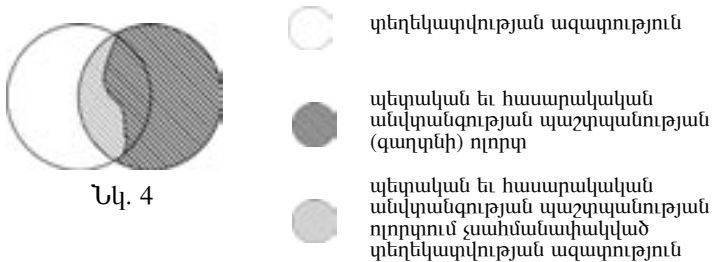
Ըստ «ՏՏ պետական գաղտնիքի շարքը դասվող տեղեկությունների ցանկը հաստատելու մասին» ՏՏ կառավարության 1998թ. մարտի 13-ի թիվ 173 որոշման II-րդ բաժնի 13-րդ և 14-րդ կետերի *արտաքին հարաբերությունների քննազավատում ՏՏ պետական գաղտնիքի շարքին դասվում են հետևյալ տեղեկությունները՝*

«13. Արտաքին քաղաքականության, արտաքին առևտրի, գիտա-տեխնիկական կապերի վերաբերյալ ՏՏ արտաքին քաղաքականության ռազմավարությունը և մարտավարությունը բացահայտող տեղեկություններ, որոնց վաղաժամ տարածումը կարող է վնաս հասցնել պետության շահերին:

14. Ռազմական դրության ժամանակ օպարերկրյա պետությունների հետ համագործակցության էությունը կամ փոփոխության ծավալը, ինչպես նաև այդ հարցով ԱՊՏ հանրապետությունների արտաքին փոփոխության կազմակերպությունների ռազմագործակալության փոփոխությունները բացահայտող տեղեկություններ»:

Այնպես է դառնում, որ ՏՏ կառավարության որոշման մեջ օգտագործված «*պետական շահեր*» հասկացությունը, որն, ի դեպ, նույնպես օրենսդրությամբ սահմանված չէ, ավելի ընդգրկում է, քան օրենքում օգտագործված «*Նայաստանի Նանրապետության կենսականորեն կարևոր շահեր*» հասկացությունը: Ներկաբար՝ քննարկվող ոլորտում տեղեկատվության ազատությունն ավելի շատ է սահմանափակում, քան նախատեսված է օրենքով: Բացի այդ, Նայաստանի Նանրապետությունում ռազմական դրության պայմաններում ծագող հարաբերությունները կարգավորվում են «Ռազմական դրության մասին» ՏՏ օրենքով: Ըստ սրա 10-րդ հոդվածի՝ ռազմական դրությամբ սահմանված իրավական հատուկ ռեժիմով (*սահմանում է Նանրապետության Նախագահը*) կարող են ժամանակավորապես սահմանափակվել մարդու և քաղաքացու առանձին իրավունքներ և ազատություններ, այդ թվում՝ տեղեկատվության ազատության իրավունքը:

Այս օրինակից կարող ենք եզրակացնել, որ Նայաստանի Նանրապետությունում պետական և հասարակական անվտանգության ոլորտում տեղեկատվության ազատությունը կարող է սահմանափակվել ոչ թե նկ. 3-ում, այլ նկ. 4-ում պարկերված ձևով. (տես հաջարդ էջում)՝

ՏՏ կառավարության 1998թ. մարտի 13-ի թիվ 173 որոշմամբ սահմանված է միայն ՏՏ պետական գաղտնիքի շարքը դասվող փրկելիությունների ցանկը, իսկ փրկելիությունները սահմանվում են գերապեսչական գաղտնի ակտերով:

Այսպիսով՝ ոլորտին վերաբերող իրավական ակտերի անկատարության պատճառով փրկելիության ազատությունը սահմանափակվում է ավելի շատ, քան նախատեսված է օրենքում, Սահմանադրության 44-րդ հոդվածում:

Ամփոփելով ներկայացված վերլուծությունները, կարող ենք եզրակացնել, որ պետական եւ հասարակական անվտանգության ոլորտում փրկելիության ազատության ապահովման նպատակով անհրաժեշտ է հստակորեն իրականացնել Սահմանադրության 44-րդ հոդվածի պահանջը, այսինքն նշված ոլորտում պետական եւ ծառայողական գաղտնիք համարվող փրկելիությունների ցանկը սահմանել *միայն օրենքով* (հասկանալի է, որ բուն փրկելիությունները պետք է լինեն գաղտնի եւ սահմանվեն գերապեսչական ակտերով), ընդ որում՝ դրանք պետք է առավելագույնս բացառեն երկիմաստ կամ ոչ ճիշտ ընկալումները, լինեն խորապես հիմնավորված եւ իրականում նպաստեն Նայաստանի Նանրապետության կենսականորեն կարևոր շահերի պաշտպանությանը: Իսկ հասարակության վերահսկողությունն ապահովելու համար, մեր կարծիքով, ճիշտ կլիներ հստակորեն կանոնակարգել գաղտնի փրկելիությունների արտահոսքի համար մեղավորների պարասխանատվության մեղմացման (նաեւ բացառման) հարցը, եթե այդ անձինք առաջնորդվել են, մասնավորապես՝ «Պետական եւ ծառայողական գաղտնիքի մասին» ՏՏ օրենքի 10-րդ հոդվածով:

Արտակ Գևուկի

ՀԱՅԱՅՔ ՊԵՏԱԿԱՆ ԳԱՂՏՆԻՔԻ ՄԱՍԻՆ ՀՀ ՕՐԵՆՍԴՐՈՒԹՅԱՆԸ

Պերական գաղտնիքի պահպանության համակարգը ցանկացած երկրի ազգային անվտանգության համակարգի կարևոր բաղկացուցիչն է: Միեւնույն ժամանակ, այս օրենսդրությունը հաճախ օբյեկտիվորեն քննադատվում է հասարակության եւ մամուլի կողմից: Ես մասնակցել եմ իրավագիտության դոկտոր Վ. Նազարյանի գլխավորությամբ ՏՏ ԱԺ իրավաբանական վարչության կապարած, օրենքի ստեղծմանն ուղղված մեծ աշխատանքին: Բայց միեւնույն ժամանակ պետք է նշեմ, որ այսպեղ կան մի շարք դրույթներ, որոնք ունեն օրենսդիրի ավելի մեծ ուշադրության կարիքը:

Այսպես, 7-րդ հոդվածում նշվում է, թե «օրենքի պահանջները չեն տարածվում այլ տեսակի կամ բնույթի («ժառայողական օգտագործման համար», «հրապարակման ենթակա չէ», ինչպես նաև առևտրապտեսական եւ այլ բնագավառների) տեղեկությունների վրա, որոնք թեև պարունակում են որևէ բնագավառի գաղտնի տեղեկություններ, սակայն այս օրենքով չեն կարող դասվել պերական կամ ծառայողական գաղտնիքների շարքը: Բնականաբար, այլ տեսակի գաղտնիքները՝ առևտրային, բանկային, բժշկական, մարդու անձնական կյանքին առնչվող տեղեկությունները, օբյեկտիվորեն գոյություն ունեն, հետեւաբար՝ նույնպես ունեն օրենսդրական կարգավորման կարիք: Առավել եւս հասկանալի չէ, թե ո՞վ պետք է դնի փաստաթղթերի վրա «ժառայողական օգտագործման համար», «հրապարակման ենթակա չէ» եւ այլ նման մակագրությունները կամ՝ ի՞նչ պարասխանավորություն պետք է կրի նման մակագրությամբ փաստաթուղթը հրապարակող անձը: Պարզ չէ նաև, թե ո՞վ է նման տեղեկությունների սեփականատերը, ի՞նչ կարգով կարող են դրանք պաշտպանվել, ո՞վ է իրականացնում այդ պաշտպանությունը: Կարծում ենք, որ այսպիսի հանգամանքները կարող են որոշակի չարաշահումների տեղիք տալ: Օրենսդիրը պետք է հստակեցնի տվյալ հոդվածը, քանի որ, եթե բանկային, առևտրային, բժշկական գաղտնիքները որոշակիորեն պաշտպանված են համապարասխան օրենսդրական ակտերով, անձնական կյանքի անձեռնմխելիությունը երաշխավորվում է ՏՏ Սահմանադրությամբ, ապա դեռեւս բաց է

«Ճառայողական օգրագործման համար» եւ նման փիպի խորագրերի օրենսդրական կարգավորումը:

Լիովին անհասկանալի է «Պեպական եւ ծառայողական գաղտնիքի մասին» ՏՏ օրենքում փոփոխություններ եւ լրացումներ կարարելու մասին ՏՏ օրենքի /ընդունված է 2002 թ ապրիլի 18-ին/ հոդված 5-ի (ա) կետը: Սրանով ուժը կորցրած է համարվում Պեպական եւ ծառայողական գաղտնիքի մասին ՏՏ օրենքի 8 հոդվածի 2-րդ կետը: ՏՏ Ազգային ժողովը՝

ա. իրականացնում է փեղեկությունները պեպական եւ ծառայողական գաղտնիքի շարքին դասելու եւ դրանց պաշտպանության բնագավառում օրենսդրական կարգավորումը,

բ. որոշում է ՏՏ Ազգային Ժողովում պեպական եւ ծառայողական պաշտպանության ապահովման ուղղությամբ պաշտոնապարանձանց իրավասությունները,

գ. իր իրավասությունների շրջանակում իրականացնում է փեղեկությունները պեպական եւ ծառայողական գաղտնիքի շարքին դասելու եւ դրանց պաշտպանության բնագավառում այլ լիազորություններ:

Անհասկանալի է, թե Նայասպանում ով պետք է իրականացնի այս ոլորտի պեպական կառավարումը, քանի որ օրենսդիրն այդ մասին որեւէ ակնարկ չի անում: Պարզ չէ նաեւ, թե ինչպե՛ս եւ ո՛ւմ կողմից են սահմանվելու ԱԺ պաշտոնյաների իրավասություններն այդ ոլորտում: Ինչ վերաբերում է (գ) ենթակետի ուժը կորցրած համարելուն, ապա այն առանց այդ էլ հստակ չէր ձեւակերպված եւ ուժը կորցնելուց հետո որեւէ բացասական հետեւանք չի կարող ունենալ: Անհասկանալի է նաեւ «Պեպական եւ ծառայողական գաղտնիքի մասին» ՏՏ օրենքում փոփոխություններ եւ լրացումներ կարարելու մասին ՏՏ օրենքի /ընդունված է 2002 թ. ապրիլի 18-ին/ հոդված 1-ը, ըստ որի չեղյալ է համարվում «Պեպական եւ ծառայողական գաղտնիքի մասին» ՏՏ օրենքի 8-րդ հոդվածի 3 կետի (ը) ենթակետը: Դրանով ՏՏ կառավարությունը սահմանում է պեպական եւ ծառայողական գաղտնիք համարվող փեղեկությունները փարածելու հետեւանքով պեպությանը, ինչպես նաեւ՝ փեղեկությունները գաղտնագրելու հետեւանքով փեղեկափոխության սեփականափրոջը հասցված վնասի չափերը որոշելու կարգը: Սա հարկապես անհասկանալի է, եթե հաշվի առնենք, որ հոդված 14-ը, որտեղ պարզաբանվում են սեփականափրական հարցերը, մնացել է անփոփոխ:

Որոշակի անհստակություններ են պարունակվում նաև օրենքի 10-րդ հոդվածում, որտեղ նշվում են տեղեկությունները պետական և ծառայողական գաղտնիքի շարքին դասելու սահմանափակումները: Օրենքի սույն հոդվածի (դ) կետի համաձայն՝ պետական և ծառայողական գաղտնիքների շարքին չեն կարող դասվել այն տեղեկությունները, որոնց այդպիսին համարելը բացասաբար կանդրադառնա Նայաստանի Նանրապետության սոցիալ-տնտեսական, գիտա-տեխնիկական, հոգեւոր-մշակութային զարգացման պետական և ճյուղային ծրագրերի իրականացման վրա: Ձեւակերպումների անհստակությունը ներքին հակասություններ է առաջացնում օրենքում: Բացի այդ նման ձեւակերպմամբ կարելի է մերժել ցանկացած դրույթի գաղտնագրման պահանջը: Նաշվի պետք է առնել նաև այն հանգամանքը, որ կառավարության առանձին ծրագրեր հաստատվում են օրենքով, և իրականացվում կառավարության կողմից, այն դեպքում, երբ գաղտնագրված տեղեկությունների ցանկը որոշվում է հրապարակվում է ՏՏ Նախագահի կողմից: Բնականաբար, այդ կարգի հարցերը պետք է լուծվեն նշված փաստաթղթերը դեռևս կազմելիս: Ինչ վերաբերվում է հոդվածում տեղ գրած «իրականացում» բառին, ապա այն միայն խառնաշփոթ է առաջացնում: Բնականաբար ծագում են հետևյալ հարցերը. ո՞վ պետք է որոշի, խանգարո՞ւմ են, արդյոք, գաղտնագրված տեղեկությունները նշված ծրագրերի իրականացմանը, որքանո՞վ են խանգարում, ի՞նչ կարգով պետք է հաստատագրվի նման տեղեկությունների չգաղտնագրվելը և այլն:

Պետք է նաև նշել, որ օրենքում ամենեւին հստակ չէ ծառայողական գաղտնիքի բնորոշումը /հոդված 2, պարբերություն 2/: Պարզ չէ, թե ինչպե՞ս կարող է փաստաթուղթը պարունակել պետական գաղտնիքի մաս կազմող տվյալները, և միաժամանակ չբացահայտել պետական գաղտնիքը: Պարզ չէ նաև՝ ե՞տե պետական գաղտնիքը չի բացահայտվում, ապա ինչո՞ւ է գաղտնագրվում փաստաթուղթը: Առավել ևս անհասկանալի է օրենքի 2 հոդվածի երկրորդ մասում օգտագործված «որպես կանոն» արտահայտությունը: Ասվածը բնականաբար չի նշանակում, որ այս բնագավառում խնդիր գոյություն չունի, պարզապես հարկավոր են առավել ճշգրիտ բնորոշումներ:

Այսբանով հանդերձ Պետական և ծառայողական գաղտնիքի մասին ՏՏ օրենքը բավական հստակ և ճշգրիտ սահմանումներ է տալիս մի շարք վիճահարույց հարցերին:

Օրենքի առաջին ակնհայտ առավելությունն այն է, որ 9 հոդվածում

վորձ է կատարվում կանոնակարգել Պեդական եւ ծառայողական գաղպնիքի շարքին դասվող քեղեկոյթոնները: Տաշվի առնելով թեմայի նրբոյթոնը, ցանկը բավական մանրամասն է:

Առանձնապես պեղք է նշվի օրենքի 10 հողվածը, որը ներկայացնում է քեղեկոյթոնները պեդական եւ ծառայողական գաղպնիքի շարքին դասելու սահմանափակումները. «ա. քաղաքացիների անվորանգոյթանն ու առողջոյթանը սպառնացող արքակարգ դեպքերի, առելքի, քարերային, ինչպես նաեւ պաշքոնապես կանխաքեսվող աղեքների, դրանց հեքեւանքների մասին քեղեկոյթոնները,

բ. քնքեսոյթան ընդհանուր վիճակը, ինչպես նաեւ՝ բնոյթանն եւ շրջակա միջավայրի պահպանոյթան, առողջապահոյթան, կրթոյթան, գյուղաքնքեսոյթան, ներքին առելքի, մշակոյթի բնագավառներում քիրող իրական վիճակը ներկայացնող քեղեկոյթոններ, քաղաքացիների իրավունքների սահմանափակման, իրավախախտումների եւ սոցիոլոգիական հեքագոքոյթոնների արդունքների մասին քեղեկոյթոնները»: Չնայած որոշ խմբագրական բնոյթի հնարավոր հարցերին /ինչ կապ ունի «առելքոյթը» ա. ենթակեքի հեք , ինչ է նշանակում պաշքոնապես կանխաքեսվող աղեքը, արդոք դա պաշքոնական մարմինների կանխաքեսումն է հնարավոր աղեքի մասին, ինչ է նշանակում «իրական վիճակ» ձեւակեքում/ այս հողվածը հիմնավոր ու ամբողջական կեքքով է պաշքպանում մարդու իրավունքները:

Օրենքի ակնհայտ առավելոյթոնների թվին է դասվում նաեւ այն դրոյթը, որը հղում է անում 12 հողվածին, ընդգծելով որ Տայասքանի Տանրապեքոյթան պեդական գաղպնիքի շարքին դասվող քեղեկոյթոնների ցանկը վավեքացվում է ՏՏ նախագահի կողմից, վեքանայվում է անիրաժեշքոյթան դեպքում եւ հրապարակվում է: Միեւնոյն ժամանակ հարկ ենք համարում նշել, որ հողվածի հաջորդ պարբերոյթամբ անթոյլաքեղի է համարվում գաղպնիքների գեքաքեքական ցանկեղի հրապարակումը /եւ դա բնական է, քրամաքանական/: Մակայն սա կարող է խառնաշվոթ սքեղծել եւ քեղիք քալ անհարկի գոգորդումների: Պարզ է, որ հարցն ունի որոշակի հսքակեքման կարիք:

Օրենքի երրորդ անկասկած առավելոյթոնն այն է, որ գաղքնագրումը ներկայացվում է որպես գործընթաց, որն իրականացվում է մի քանի մարդկանց կողմից՝ գործող օրենքներին եւ այլ նորմաքիվիրավական ակքերին համապարասխան: Իհարկե, այսքեղ ավելի

ճիշտ կլիներ սահմանել պաշտոնյաների պատասխանատվությունը ինչպես տեղեկատվությունը անհարկիորեն պետական եւ ծառայողական գաղտնիքների թվին դասելու, այնպես էլ գաղտնի տեղեկությունը ցանկում չընդգրկելու համար:

Սկզբունքորեն խիստ օգտակար հոդված է 14-ը, որը ներկայացնում է տեղեկատվության նկատմամբ Նյայաստանի Նանրապետության ձեռնարկությունների, հիմնարկների, կազմակերպությունների եւ քաղաքացիների սեփականության իրավունքների սահմանափակումը: Բնական է, որ ֆիզիկական անձինք սեփականատիրական իրավունքներ չեն կարող ունենալ պետական գաղտնիք կազմող տեղեկությունների հանդեպ: Բնական է նաեւ, որ սեփականատերը պետք է ստանա որոշակի փոխհատուցում: Անհասկանալի է հոդվածի երկրորդ պարբերությունը. «Պայմանագիրը ստորագրելուց հրաժարվելու դեպքում տեղեկատվության սեփականատերը գրավոր նախագուշացվում է պետական եւ ծառայողական գաղտնիք կազմող տեղեկությունները փարածելու համար օրենքով նախատեսված պատասխանատվության մասին»: Միգուցե այս ձեւակերպումը որոշում է, թե ում պետք է պատժել, սակայն չի լուծում գաղտնիք պարունակող փաստաթղթի պահպանման հարցը: Տրամաբանական կլիներ, եթե օրենքը պետության վրա դներ գաղտնիքի պահպանության միջոցառումների իրականացումը: Այս է պատճառը, որ անհասկանալի է հոդվածի վերջին պարբերությունը՝ «գաղտնագրման պահից տեղեկության սեփականատերը համարվում է պետությունը»: Ինչ վերաբերվում է հոդվածում ակնարկվող պաշտոնյայի որոշումը դատական կարգով զանգարարկելու իրավունքին, ապա փարօրինակ կլիներ քաղաքացուն նման իրավունքից զրկելը: Կարծում ենք այս հարցը միանշանակ լուծում չունի:

Խիստ էական դրույթներ են պարունակվում նաեւ օրենքի 15-րդ հոդվածում, որն առնչվում է պետական եւ ծառայողական գաղտնիք պարունակող տեղեկությունների պահպանման ժամկետներին: Ուշադրության է արժանի հետեւյալ ձեւակերպումը. «Պետական այն մարմինները, որոնց ղեկավարները օժտված են տեղեկությունները պետական եւ ծառայողական գաղտնիքի շարքին դասելու լիազորություններով, պարտավոր են ոչ ուշ, քան հինգ տարին մեկ անգամ վերանայել պետական մարմիններում գործող գաղտնագրման ենթակա ցանկերը, դրանցում ընգրկված տեղեկությունների հիմնավորվածությունը եւ այդ տեղեկություններին նախկինում արված գաղտնիության աստիճանի համապա-

տրամադրությունը պարզելու համար»: Սակայն, մեր կարծիքով, հողվածում կա որոշ ներքին հակասություն: Մի կողմից «հատուկ կարելություն» է «հույժ գաղտնի» փաստաթղթերի պահպանման ժամկետների երկարացման իրավասությունը վերապահվում է կառավարությանը /ինչը ճիշտ է եւ խիստ տրամաբանական/, մյուս կողմից՝ նույն հողվածի վերջին պարբերությունում նշվում է, որ հիմնարկների եւ գերատեսչությունների ղեկավարներն իրավունք ունեն երկարացնելու գերատեսչական ցանկերում ընդգրկված տեղեկությունների պահպանման ժամկետը, բայց ոչ ավելի, քան հինգ տարով: Պարզ չէ, արդյո՞ք, համապատասխան հիմնարկների ղեկավարների իրավասությունները տարածվում են միայն «գաղտնի» տեղեկությունների վրա /այդ դեպքում օրենքում պետք է պարտադիր հղում լիներ/: Թե՛ «հատուկ կարելություն» է «հույժ գաղտնի» տեղեկությունների վրա էլ են տարածվում /այդ դեպքում պարզ չեն կառավարության իրավասությունները/: Կարծում ենք, որ այս ձեւակերպումն էլ ունի հստակեցման կարիք:

Նակասություն կա նաեւ 20 եւ 21 հողվածներում: Մի կողմից ՆՏ կառավարության սահմանված կարգով օտարերկրյա քաղաքացիները կարող են առնչվել պետական եւ ծառայողական գաղտնիքին, մյուս կողմից՝ օրենքի 21-րդ հողվածի (դ) կետի համաձայն պետական եւ ծառայողական գաղտնիքին առնչվելու մերժման հիմքերից մեկն է՝ եթե քաղաքացին «ձեւակերպում է փաստաթղթեր այլ պետություն մշտական բնակության մեկնելու համար»: Այնուհանդերձ, անհերքելիորեն պետական կամ ծառայողական գաղտնիքի կրող կարող է լինել օտար պետության քաղաքացին եւ չլինել նա, ով պատրաստվում է դառնալ օտարերկրյա քաղաքացի: Իհարկե, տրամաբանական կլիներ, եթե պետական գաղտնիքին իրազեկ լինելու իրավունքը վերապահվեր միայն ՆՏ քաղաքացիներին:

Նարկ է նշել նաեւ մեկ փոփոխություն, որը կատարված է «Պետական եւ ծառայողական գաղտնիքի մասին» ՆՏ օրենքում փոփոխություններ եւ լրացումներ կատարելու մասին ՆՏ օրենքի» հողված 9-ի ա.բ.դ. գ. կետերով եւ հողված 11-ով: Սույն հողվածներով «իրազեկ լինել» արտահայտությունը փոխարինվել է «առնչվել» բառով: Եթե «իրազեկ լինելը» ենթադրում է որոշակի տեղեկատվության առկայություն, ապա «առնչվելն» ավելի հեղեղողակ արտահայտություն է, անկասկած պետք է որոշակիորեն հստակեցվի օրենքի հողված 3-ում:

Կարծում ենք հիմքից գուրկ է օրենքի 23-րդ հողվածը: «Սույն օրենքի համապատասխան պետական եւ ծառայողական գաղտնի»

նիքին առնչվելու իրավունք ունեցող կամ նախկինում ունեցած քաղաքացիների իրավունքները կարող են ժամանակավորապես սահմանափակվել: Սահմանափակումները կարող են վերաբերվել՝

ա. պետական եւ ծառայողական գաղտնիք կազմող տեղեկությունները փարածելու իրավունքին,

բ. պետական եւ ծառայողական գաղտնիք կազմող հայրնագործությունները եւ ստեղծագործությունները օգտագործելու իրավունքին...»: Այս հասկացման անհիմն է , որովհետեւ պետական գաղտնիք պարունակող տեղեկությունների փարածման սահմանափակումները վերաբերվում են անխտիր բոլորին:

Կարելի է խմբագրական անճշություն համարել օրենքի հոդված 25-ի չորրորդ պարբերությունը. «ՏՏ Նախագահի, Ազգային ժողովի, ՏՏ կառավարության աշխատակազմերում, Սահմանադրական դատարանում, դատական եւ դատախազական մարմիններում պետական եւ ծառայողական գաղտնիքի պաշտպանության նկատմամբ վերահսկողությունը կազմակերպում են ՏՏ Նախագահը, վարչապետը, Սահմանադրական դատարանի նախագահը եւ համապատասխան մարմինների ղեկավարները»: Շարադրանքից հասկանալի չէ, թե ով է Ազգային ժողովում իրականացնում այդ վերահսկողությունը, քանի որ ԱԺ աշխատակազմում «համապատասխան մարմնի ղեկավար» կարող է համարվել նաեւ ՏՏ ԱԺ աշխատակազմի ղեկավարը: Բնական է, որ այդ դեպքում հարց կծագի՝ ինչո՞ւ այլ մարմիններում այդ նույն լիազորություններով չեն օժտված աշխատակազմերի ղեկավարները, կամ էլ՝ ինչու ՏՏ Նախագահի եւ վարչապետի կողքին չի հիշատակվում ՏՏ ԱԺ նախագահը:

Որպես եւս մեկ բացթողում կարելի է դիտարկել օրենքի 26 հոդվածը, որտեղ նկարագրվում է պետական եւ ծառայողական գաղտնիքների պահպանությանն ուղղված միջոցառումների ֆինանսավորման կարգը: Այստեղ չի նշվում, թե ով պետք է նման ֆինանսավորում կապարի տեղական ինքնակառավարման մարմիններում:

Այսուհանդերձ, Պետական եւ ծառայողական գաղտնիքի մասին ՏՏ օրենքը առավել մշակված օրենքներից մեկն է, որը թույլ է տալիս պետական մարմիններին կատարել իրենց վերապահված գործառույթները եւ դրա հետ մեկտեղ չվրանգել մարդու իրավունքները: